

Uvodni tekst

U drugom i trećem svesku knjige Đakovačka i Srijemska biskupija, u nizu Monumenta Croatica Vaticana, Posebna izdanja 3 i 5 (i časopisu *Fontes* br. 5 i 9), objavljeno je gradivo iz središnjeg fonda povijesnog arhiva Kongregacije za evangelizaciju *Scritture originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG)* koje se odnosi na navedene biskupije.

Pored fonda SOCG u spomenutom arhivu nalaze se još i mnogobrojne manje serije spisa, koje se dobrim svojim dijelom odnose na naše krajeve odnosno na Đakovačku i Srijemsku biskupiju.

Ovdje se treba posebno osvrnuti na veliki fond *Ada*. Ovo je u svakom slučaju dragocjen arhivski fond, međutim, on se u gotovo tri četvrtine preklapa s fondom SOCG. Moglo bi se čak reći da ova dva fonda čine jedinstvenu cjelinu, jer su u SOCG izvorna pisma, a u fondu Acta su kratka rješenja problema iznesenih u izvornim pismima. Uz to, ova su rješenja redovito kao sažeci napisana i na poleđini izvornih pisama, pa smo ih objavili zajedno s njima u drugom i trećem svesku. Stoga ovdje ne objavljujemo Acta, nego druge serije gradiva koje se ne nalazi u ova dva fonda, a čini nam se veoma vrijednim. Dakle, u ovom svesku objavljujemo ove serije spisa:

1. *Scritture riferite nei congressi*, skraćeno SC. Dokumenti ove serije bili su od drugorazredne važnosti za Kongregaciju. O njima se nije raspravljalo na općim, nego na tjednim sastancima, ali oni su najdragocjeniji s povijesne točke gledišta, jer se u njima ogleda svakodnevni život u misijama. Nadalje, u ovom se fondu nalazi najviše dokumenata važnih za naša područja od osnutka Kongregacije 1622. godine do danas.

Iz praktičnih razloga zbirka je podijeljena na dvije serije:

a) Prva serija sadrži pisma koja su dolazila u Kongregaciju iz misijskih zemalja i to je očigledan razlog za zemljopisnu podjelu: *SC Bosnia*, *SC Ungheria*, *SC Ungheria e Transilvania* itd. Fond SC ima 1451 svezak. Redosljed svezaka SC Bosnia i odgovarajuća vremenska razdoblja uglavnom su točni. Ipak, u 9. svesku nalaze se skupine dokumenata koji bi pripadali u prva četiri sveska (ff. 847-862, 880-937). S ovom serijom istraživač nema nikakvih poteškoća. Da bi dobio na uvid što treba, dosta je samo naznačiti naslov sveska i njegov redni broj.

b) Druga serija sadrži gradivo koje se odnosi direktno na Kongregaciju ili njezine institute. Organizacija je prilično nepravilna. Tako su zbirke u drugoj seriji općenito podijeljene prema predmetima: *Collegio Urbano*, *Tipographia*, *Visite e Collegi* itd., ali ova podjela nije svugdje dosljedno provedena.

Isto se može reći i za dokumente koji se tiču svakog pojedinačnog predmeta. Oni su obično poredani kronološkim redom, ali ne uvijek. Svaki svezak na koricama ima ispisanu godinu ili godine na koje se dokumenti odnose. Dokumenti bez datuma su povezani u posebne sveske označene oznakom *Miscellanea* (Izbor tekstova - mješovita grada). Mi smo se koristili sveskom s oznakom *Miscellanea Bosnia*.

2. Osim ovim, koristili smo se i fondom *Visite e Collegi*, a to je zbirka izvještaja koji su napisani na zahtjev Propagande u misijskim krajevima, kao i kolegija koji su ovisili o istoj Kongregaciji. Dokumenti se uglavnom odnose na prva desetljeća postojanja Kongregacije. Ostali izvještaji nalaze se u drugim fondovima, posebice u SOCG i SC. Svesci su poredani kronološki, a sadržaj svakog sveska po materiji, kao npr. *Visite dei Collegi: Urbano, dei Maroniti, di Fermo*. Dosta svezaka ima i svoj sadržaj.

Vizitacije su dragocjeni prikazi stanja pojedinih župa, crkvenih zdanja, misionara i općih životnih prilika u kojima su živjeli katolici pod osmanlijskom vlašću s jedne i nesuglasica s pravoslavicima, kalvinima i drugim nekatolicima s druge strane. Ovdje se posebno ističe veliki broj zapisnika vizitacija biskupa Benlića za razdoblje 1653-1658. godine.

3. Fond *Collegi vari* sadrži za razdoblje 1622-1892. sve materijale o kolegijima (sjemeništima) u nadležnosti Propagande, osim Urbanova kolegija¹. Ilirski kolegiji u Loretu i Fermu posebno su nas zanimali, jer su u tim kolegijima školovani mladići iz Bosne, Slavonije i Srijema. Od 1629. do 1761. godine školovao se u Loretu 41 bogoslov samo iz Bosne, Slavonije i Srijema, a u Fermu od 1675. do 1711. godine trojica, ukupno dakle 44 bogoslova².

4. Fond *Lettere e Decreti della Sacra Congregazione e Biglietti di Monsignor Segretario*, 1622-1892. sadrži ukupno 388 svezaka.

Pisma Kongregacije odnose se na provedbu odluka koje donosi ili sam prefekt ili se donose na općim ili posebnim sjednicama.

N. Kowalsky-J. Metzler, Inventory of the Historical Archives of the Congregation for the Evangelization of Peoples or "de Propaganda Fide", Roma 1988, str. 148-151; Andrija dr. Nikić, Povijesni arhiv Kongregacije za evangelizaciju naroda, bivša "de Propaganda Fide", drugo izdanje, Mostar 1996, str. 76-82. Antun Dević, Pitomci iz Bosanske, Pečuške, Srijemske i Đakovačke biskupije u Ilirskom kolegiju u Loretu i u Ilirskom kolegiju sv. Petra i Pavla u Fermu, *Godišnjak ogranka Matice hrvatske Vinkovaj* broj 11/1993, Vinkovci 1994, str. 103-150.

Zbirka je povijesno vrlo zanimljiva, jer se u pismima često objašnjava sadržaj i duh odluke - *rescritto*, koja je obično napisana veoma koncizno.

Organizacija odjeljka naslovljenog *Lettere* nije bila ni stalna ni jednolika. Tajnik Kongregacije Ingoli je započeo dvije serije:

a) *Lettere latine*, pisma na latinskom jeziku, 1622-1646, svesci 1 i 9.

b) *Lettere volgari* pisma na drugim jezicima, 1622-1657, svesci 2-8,10-32. Od 1657. do 1669. godine uvedena je zemljopisna podjela pisama, svesci 33-54.

Nakon 1669. godine poredak se u fondu mijenjao još nekoliko puta. Godišnje su se formirala uglavnom dva sveska pisama.

Svaki svezak pisama do 1804. godine u sebi sadrži i kazalo. Poslije toga načinjeno je kazalo u 40 svezaka za spise do 1892. godine. Ova su kazala pouzdana i dostupna istraživačima³.

5. *Fondo di Vienna* spada u takozvane manje fondove Propagandinog arhiva. Zbirka Manji fondovi nazvana je tako, ne zbog toga što bi bila manje važna, nego zbog manje količine gradiva koje sadrži. *Fondo di Vienna* sadrži svega 74 sveska. Oni uglavnom potječu iz fonda *Scritture originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG)* i *Scritture riferite nei Congressi, Decreti*. Ovi spisi nisu zajedno s ostalima vraćeni u Rim iz Francuske, kamo ih je dao odnijeti Napokon, nego su dospjeli u Beč. Godine 1925. austrijski veleposlanik u Rimu, poznati povjesničar papinstva Ludwig von Pastor, uspio ih je iz Beča vratiti u Propagandin arhiv u Rimu. Budući da su ostali fondovi, kamo bi ovi spisi spadali, već dobili svoja imena, ovi su nazvani *Fondo di Vienna*.

Izbor dokumenata niti za ovaj svezak nije bio lagan, jer su dokumenti nastajali na području Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije (Srijemskog vikarijata), na području franjevačke provincije Bosne Srebrene te na području više država: Mađarske, Srbije, Austrije i Italije. U Propagandinoj kancelariji i poslije pri arhivskoj obradi, spise su razvrstavali po natuknicama zemlje otkud dolaze, a da im često puta zemljopisni pojmovi nisu bili uopće jasni. Prigodom istraživanja trebalo je pomno pregledati sve natuknice gore spomenutih zemalja, kako bi se s kakvom-takvom sigurnošću moglo reći da smo pregledali sve dokumente koji se odnose na naš predmet.

Nakon višegodišnjeg rada i istraživanja Propagandinog arhiva ne mogu reći da istraživači ondje više nemaju što tražiti. Pojedinaac nije u stanju sam pregledati ovaj golemi arhiv i trebat će ga i nadalje istraživati. Ja sam se, prema svojim

¹ A. Nikić, n. dj., str. 86-88.

² A. Nikić, n. dj., str. 89-90.

moogućnostima i amaterskim sposobnostima, morao ograničiti samo na svoju dragu Đakovačku i Srijemsku biskupiju i na samo neke fondove i serije spisa koji su mi se činili najvrednijima. Znam da ima nedostataka u mojem radu. Meni nije bilo moguće dugo boraviti u Rimu. To su zapravo bili jednotjedni izleti, kada sam prema kazalima dr. Josipa Burića naručivao dokumente za snimanje, a onda sam ih s preslika čitao i prepisivao. Tako su nastala ova četiri sveska povijesnih spomenika Đakovačke i Srijemske biskupije, jedan iz Tajnog vatikanskog arhiva i tri iz Arhiva Kongregacije za evangelizaciju naroda.

Svojevremeno je veliki đakovački biskup J.J. Strossmayer podcao i pomagao F. Račkoga, koji je među prvim istraživačima - njegova je iskaznica imala br. 4! - i A. Theinera, arhivista Tajnog arhiva, da proučavaju i objavljuju vatikanske dokumente koji se odnose na našu domovinu. Nije mi ni nakraj pameći uspoređivati se s velikim Theinerom i Račkim, već sam želio istaknuti dalekovidnost biskupa Strossmayera i na ovom području. Zato njemu posvećujem ovaj svezak Povijesnih spomenika.

Zahvaljujem se ponovno dr. sc. Josipu Kolanoviću, bivšem ravnatelju Hrvatskog državnog arhiva i uredniku ovih izdanja na poticaju, ohrabrenju i stručnim savjetima. Zahvalan sam također i sadašnjem ravnatelju dr. sc. Stjepanu Cosiću na tome što je prihvatio da Hrvatski državni arhiv bude izdavač i ovoga sveska.

Ponovno zahvaljujem vlč. Andriji Lukinoviću, arhivskom savjetniku, za pomoć u traženju i čitanju nekih dokumenata te na konačnoj redakciji. Bez njegove pomoći i strpljivosti ne bih se usudio ući u ovaj posao. Zato mu od srca hvala. Također ponovno zahvaljujem gospođi Nikolini Krtalić iz istog Arhiva, koja je na sebe preuzela korekturu tekstova i ostale tehničke poslove oko tiska te zaslužuje priznanje i doista srdačnu zahvalnost.

Papinskom hrvatskom zavodu Sv. Jeronima u Rimu, posebno njegovim rektorima dr. Ratku Periću, sadašnjem mostarskom biskupu, pokojnom dr. Antonu Benvinu i sadašnjem mons. Juri dr. Bogdanu, te bivšem vicerektoru, a danas našem pomoćnom biskupu mons. Đuri Gašparoviću, velika hvala za gostoprимstvo i usluge prigodom snimanja i preuzimanja snimaka iz arhiva.

Preslike dokumenata iz Tajnoga arhiva i Propagande darujem Kaptolskom arhivu u Zagrebu u trajni posjed.

Ovim se sveskom opraštam od čitatelja i zahvaljujem se svima na izražanim podrškama i još jednom molim da mi oprostite propuste koje primijete i u ovom svesku.

U Jarmini, 23. prosinca 2003.